

Robert K. Merton: *ELEMENTS DE MÉTHODE SOCIOLOGIQUE*. Paris, Plon, 1953, 250 p.

Књига претставља француски превод методолошког дела Мертоновог рада *Social Theory and Social Structure*. У уводу писац истиче да социологија на данашњем нивоу свога развоја није у стању да пружи научно решење за већину најакутнијих друштвених проблема, као што то нису биле у стању медицинске науке у XVI или XIX веку за већину болести. Он сматра да социологија може најсигурније напредовати путем развијања специјалних теорија, мање импозантних од ранијих свеобухватних социолошких система, али зато изграђених на солиднијим основама и емпириски проверљиви. Социологија још није сазрела за целовит теориски систем у ком би логички биле садржане све појединачне теорије и све чињенице друштвеног живота.

Мертон, међутим, није једнострано емпиричар који би негирао научну вредност општијих теориских закључака. У првом делу књиге у ком се расправља о односу између теорије и емпириског истраживања у социологији, подвучени су: важност теориских ставова као оријентације у истраживању чињеничног материјала, значај логичке анализе социолошких појмова и теориске интерпретације емпириским истраживањем сакупљених података, важност теориских уопштавања формулисаних у облику социолошких закона и њихова улога у научним предвиђањима. Но да би били плодни теориски закључци морају бити прецизни, логички доследни и емпириским путем проверљиви. Ради олакшавања процеса проверавања Мертон сугерира корисност праксе да се за сваку теорију дедуктивним путем изведу њени имплицитни закључци, што треба да послужи као полазна хипотеза нових истраживања (16—40).

Анализирајући улогу емпириских истраживања у теориском развоју социологије писац констатује да се у последње време чеšће сусрећу социолози који сједињавају теориску делатност са теренским истраживањем. Он сматра погрешним схватање да се улога емпириских истраживања своди на пасивно проверавање унапред изграђених теориских хипотеза. Истраживања имају далеко већу и активнију улогу у развоју теорије: она потстичу теориску мисао, мењају и преоријентишу теориска схватања и дубље разјашњавају поједине теориске ставове (42-3). На многим конкретним примерима писац илуструје ову своју тезу о стваралачкој улози емпириских истраживања. У свету чињеница научника увек очекују изненађења. Истражујући једну ствар он често открива сасвим неочекиване појаве које могу да у сасвим другом светлу прикажу одређени проблем и доведу до измене полазних теориских хипотеза. Нове методе емпириског истраживања утичу на преоријентацију теориских преокупација, већ самим тим што на појединим секторима знатно повећавају обим чињеничних података. То изазива нове хипотезе и олакшава њихово проверавање (56—60). Темељно емпириско истраживање тражи велику прецизност појмова да би се могли разликовати и посматрати поједини примерци предмета и појава на које се појмови односе. Оно што се обично назива тенденцијом ка квантификацији у емпириским истраживањима јесте посебан случај нужности да се прецизирају основни појмови (60—66).

Централно место у књизи заузима проблем функционалне анализе у социологији. Ова је, по мишљењу аутора, најплоднија али и најслабије теориски разрађена социолошка метода. Функционална анализа обично почива на три постулата: (1) да елементи културе и све основне друштвене активности стоје у функционалном односу у оквиру целине друштвеног система; (2) да сви елементи културе и друштвеног живота имају одређене социолошке функције; (3) да су

према томе ти елементи неопходни (77). Затим следи критика сваког од горњих постулата напосе, најчешће у формулацијама које им је дао чувени етнолог Бронислав Малиновски, несумњиво један од најистакнутијих теоретичара антрополошког функционализма.

Свако друштво мора имати извесан степен интеграције. Али сва друштва нису толико интегрисана да свака активност или стандардизовано веровање мора испуњавати одређену функцију и за друштво у целини и за све његове планове. Хипотезу функционалног јединства људског друштва стално побијају чињенице. Неки обичаји или осећања могу имати функционалну улогу у оквиру појединих друштвених група, али не и за друштво као целину. Идеја о функционалном јединству чигавог друштвеног живота настала је у етнологији у процесу проучавања малих и неразвијених друштвених заједница, обично врло чврсто интегрисаних, те је сасвим неправилно механички ју преносити у интерпретацији развијених, комплексних и врло издиференцираних друштава (79—82). Теориски оквир функционалне анализе захтева да се емпириским путем прецизно утврди органска јединица у којој неки друштвени или културни елемент има функционално значење (85).

Мертон сматра да је и други постулат о универзалном функционализму, тј. да сваки елемент културе и друштвеног живота има функционални карактер у оквиру целине, једностран. По његовом мишљењу изгледа прихватљивијом хипотеза да функционалну вредност, било за друштво као целину или поједине друштвене групе, имају трајнији социјални и културни елементи у друштвеном животу (86—89).

У критици трећег постулата о неопходности не само свих функција, већ елемената који их испуњавају, Мертон заступа мишљење да један конкретан елемент може у друштвеном животу имати различите функције, и обратно да исту друштвену функцију могу испуњавати разни елементи. Могућност постојања функционалних еквивалената и супститута дозвољава, у извесним границама, у историји сличних друштвених формација видљиву варијабилност структуре организације друштва и друштвене културе. Концепција о неопходности конкретних елемената отковених у друштвеном животу води у конзервативизам: „функционалној анализи у социологији прети опасност да постане апсурдна чим прихвати постулат да је постојећа друштвена култура неопходна за здравље постојећих функционалних потреба“ (98—9).

Полазећи од ове критике, Мертон развија своју концепцију о методолошким принципима функционалне анализе у социологији. У сажетом виду парадигме он износи њене постулате, основне појмове и проблеме (115—124). Сваки стандардизован елемент друштвеног живота може бити подвргнут функционалној анализи. Притом треба водити рачуна како о субјективној мотивацији тако и о објективним последицама, које често могу да се много разликују. Нежељене и несхваћене последице неке делатности писац назива латентним функцијама. У оквиру неке друштвене целине поједине делатности и елементи културе могу водити њеном развијању. Мертон их назива дисфункцијама. Приликом функционалне анализе сваке друштвене појаве треба емпириски утврдити друштвени оквир њеног функционалног деловања (друштво као целина, класа, друштвена група, поколица). Нарочито тешким писац сматра одређивање универзалних типова функционалних потреба, без чијег задовољења постаје немогућа егзистенција одређеног друштва. Кад се утврди тип функционалних потреба треба истражити механизме помоћу којих се остварује нека функција, водећи рачуна о њиховим еквивалентима и супстанцама. Напошта међусобна зависност елемената друштвене структуре поставља границе

поменутом варијабилитету средстава којима се могу задовољити поједине функционалне потребе. Треба анализу сваког појединог елемента вршити кроз призму структуре друштвене целине. Само статичка функционална анализа је, међутим, једнострана, јер се заповставља проучавање динамике структуралних промена. Појам дисфункције, везан уз појам напетости и неравнотеже у друштвеној структури пружа полазну базу за проучавање друштвене динамике. Посебан проблем претстављају идеолошке и политичке импликације социолошких функционалних анализа.

У илустрацији ових методолошких принципа писац се највише задржао на проблему разлике између отворених и латентних функција (134—186). У разлици између те две врсте функција изражава се несагласност између свесних мотивација неког друштвеног поступка, обичаја, организације и сл. и њихових објективних последица и стварних функционалних улога. Субјективни мотиви не морају бити истоветни са стварном функцијом или се с њом могу поклапати само делимично. Ова дистинкција има, по писцу, велики методолошко-теориски значај. Пре свега она помаже да се објасне колективни поступци који на први поглед изгледају потпуно ирационални. Најизразитије је то у случају друштвених поступака који се и даље практикују, иако се њихов отворени прокламовани циљ не постиже, а које се обично сматра само предрасудама или рецидивима. У примитивним заједницама постоје, на пример, разни облици верских церемонија формално намењених утицају на природу. Али латентна функција тих колективних обреда је у одржавању друштвене кохезије и то оправдава њихово упражњавање, мада се помоћу њих ништа не доприноси остварењу њиховог прокламованог циља.

Мергонова концепција функционализма, поред многих својих несумњиво оригиналних страна, недовољно усмерава социолошка истраживања на анализу карактера друштвене узрочности. Разни елементи друштвеног живота налазе се сједињени у својој функционалној структури посредством међусобних узрочних веза. Тек испитивање карактера тих веза може потпуније открити врло разнолик значај који поједини елементи друштвеног живота (делатности, организације, духовне творевине, итд.) и општи природни услови имају на формирање и мењање друштвене структуре. Само на бази проучавања узрочних односа могу се утврдити узрочно-последичне везе и односи између појединих елемената у друштвеној структури. Да би се пак могла створити научна слика о функционалној структури неког друштва у одређеном моменту и изградити солидна основа за предвиђање разних могућности динамике њеног развоја у ближој будућности није довољно само разумевање међусобних односа њених разних елемената, већ и могућност што егзактнијег мерења „специфичне тежине“ појединих функционалних потреба и узрочних компонената које ту друштвену структуру сачињавају. О томе колико су постојеће научне теорије и инструменти у социологији прикладни и адекватни за ту сврху и у ком правцу их треба савршаваће Мертон није рекао готово ништа.

Књига показује велику научну ерудицију писца. Као методолошки рад она је утолико једнострана што се излагање задржало углавном на теориском и логичком плану, док се о техници истраживања и напоје инструментима помоћу којих се поједини проблеми могу најефикасније захватити врло мало распоавља. Но с обзиром да постоји читав низ методолошких приручника у којима се готово искључиво приказује техника социолошких истраживања и оваква претежно само теориска расправа о методологији има своју несумњиву вредност.

Војин Милић